

Eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta (HE 101/2008): alaikäisiä koskevan tupakkatuotteiden myyntikiellon tehostaminen.

PM 26.9.2008 / Erkki Aurejärvi

I ALLE 18-VUOTIAIDEN TUPAKOINTI

A. Tupakoitsijoiden määrä

Suomessa vuonna 2007 tehtyjen tutkimusten mukaan 16 - 18 -vuotiaista pojista tupakoi päivittäin 24 % ja tytöistä 25 % (HE 101/2008 s. 6). Kun meillä syntyy noin 60.000 lasta vuodessa, 25 % kustakin vuosiluokasta on 15.000 henkilöä. Tämän mukaan päivittäin tupakoivia alaikäisiä 16- ja 17-vuotiaita on 30.000 henkilöä.

Lisää päivittäisiä tupakoitsijoita on 15-, 14-, 13-, 12- ja 11-vuotiaissa. Esimerkiksi 14-vuotiaista polttaa päivittäin 6 %. Vakituisten lapsitupakoitsijoiden yhteismäärän täytynee olla yli 50.000. – Aikuisikään (18 vuotta) tullessa pojista ja tytöistä polttaa päivittäin 28 %.

Tämän lisäksi on otettava lukuun satunnaisesti tupakoivat tai tupakkaa kokeilevat. Kun nämä lasketaan yhteen päivittäin tupakoivien kanssa, päädytään seuraaviin tupakkaa ainakin joskus käyttävien (vähintään 2 savuketta polttaneet) lukuihin vuodelta 2007:

12-vuotiaat pojat 6 %, tytöt 5 %
14-vuotiaat pojat 19 %, tytöt 21 %
16-vuotiaat pojat 44 %, tytöt 51 %
18-vuotiaat pojat 60 %, tytöt 63 %.

Kokeilleiden eli satunnaisten tupakoitsijoiden lapsiryhmä on erittäin tärkeä siksi, että nikotiiniriippuvuus syntyy jo lyhytaikaisenkin tupakoinnin nojalla ja myös siksi, että lapsivuosisien tupakointi tuottaa elimistölle jo vähäisenäkin pysyviä vaurioita.

Alaikäiset tupakoivien ikäluokat, 12 – 17 -vuotiaat, käsittävät noin 360.000 henkeä. Voitaneen arvioida, että meillä on vakituksia ja satunnaisesti tupakoivia ja kokeilleita alle 18-vuotiaissa yli 100.000 henkeä.

B. Poltettujen savukkeiden määrä

Päivittäin tupakoivat alaikäiset polttavat päivässä keskimäärin 10 savuketta. Tämän mukaan vakituiset lapsitupakoitsijat hankkivat päivittäin 50.000 10:n savukkeeseen rasiaa tai vaihtoehtoisesti 25.000 20:n savukkeeseen rasiaa. Tämä tekee kuukaudessa 1.500.000 / 750.000 rasiaa ja vuodessa 18.000.000 / 9.000.000 rasiaa.

C. Savukkeiden hankkiminen

Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan päivittäin tupakoivat nuoret hankkivat savukkeita joko kaupallisista tai sosiaalisista lähteistä. Kaupallisten lähteiden eli vähittäismyymälöiden käyttö (ostaminen) on yleistä. Suuri osa 14- ja 15-vuotiaista pitää savukkeiden ostamista helppona tai erittäin helppona. Sosiaalisia lähteitä ovat tupakoitsijan 18 vuotta täyttäneet ystävät ja muut aikuiset.

II ALLE 18-VUOTIAIDEN MERKITYS TUPAKOINNIN PYSYVYYTEEN

Tupakkatuotteet olisivat hävinneet Suomesta jo ajat sitten, elleivät alaikäiset kokeilisi eivätkä aloittaisi polttamista. Tupakka ja tupakkataudit olisivat poistuneet, ja ne olisivat myös poistettavissa, jos lasten tupakointi ehkäistäisiin.

Kun asia on näin, alaikäisten tupakointia täytyy pitää megaluokan kysymyksenä. Tämä asia tavallaan ”tiedetään”, mutta sitä ei kuitenkaan ole selkeästi tiedostettu tupakkateollisuuden ulkopuolella.

Tupakkateollisuus on aina ymmärtänyt lapsikysymyksen keskeisyyden. Tupakkatehtaiden asiamies Raimo Lintuniemi totesi Iltalehdessä 15.6.1989, että mikäli alaikäiset eivät ryhtyisi tupakoimaan, tupakkateollisuus kuolisi kokonaan pois muutamassa vuosikymmenessä.

Sen jälkeen, kun ikäraja oli 1.3.1995 nostettu 18 vuoteen, tupakkateollisuus pelkäsi seuraavaa askelta. Amer Oy totesi Savumerkki-lehdessä 2/1995 näin:

”Ministeriö vaatii nyt nuorille tupakkaa myyvät kaupat ja kioskit kuriin. Tarkoituksena on laittaa kuntien terveystarkastajat sakoilla uhaten vahtimaan asiaa.”

”Sosiaali- ja terveysministeriön ylilääkäri Tapani Piha sanoo Ilta-Sanomissa 11. syyskuuta 1995, ettei ’ole pieni rike, jos kauppa tavoitellessaan taloudellista voittoa myy alaikäiselle ainetta, joka 50 % todennäköisyydellä tappaa’.

Juuri tällaiset ylilyönnit saavat nuoretkin nauramaan. Tupakkateollisuutta voisi joskus kuunnella näissä kysymyksissä, vaikka se onkin oman alansa asiantuntija.”

Tupakkateollisuus on todellakin tupakkakysymysten asiantuntija, ja yrittäessään säilyttää lapsille myymisen mahdollisimman vapaana teollisuus puhuu oman liiketoimintansa keskeisestä elinehdosta. Lasten tupakoinnin tärkeys tupakkayhtiöille on käynyt erityisen selväksi aineistosta, joka on kertynyt Helsingin käräjäoikeudessa 3.3.2005 lähtien ajetussa tuotevastuuoikeudenkäynnissä. Tupakkateollisuuden sisäiset asiakirjat ja henkilötodistajien kertomukset osoittavat suorastaan hätkähdyttävästi, miten välttämätöntä lasten rekrytointi tupakoitsijoiksi on ollut ja yhä on. Tupakkateollisuus on Suomessa vastustanut ikärajoja, markkinoinut systemaattisesti savukkeita lapsille, manipuloinut savukkeita kemiallisesti tehdäkseen polttamisen lapsille mahdolliseksi ym.

Tupakkakysymys on nimenomaisesti ja keskeisesti lastensuojelukysymys. Jos lasten tupakointi ehkäistäisiin, aikuisten tupakointi lakkaisi vähitellen. Kun asia on näin, lastensuojelutoimet

voisivat ratkaista tupakkaongelman kokonaisuudessaan: valtava määrä sairauksia, kärsimystä, kuolemaa ja veronmaksajien kustantamia sairaanhoitokuluja poistuisi tästä yhteiskunnasta.

III LAINSÄÄDÄNTÖ

Ensimmäiset ikärajasäännökset olivat 1.3.1977 voimaan tulleen tupakkalain 10 §:ssä: tupakkatuotteen myynti kiellettiin henkilölle, joka ”ilmeisesti on kuuttatoista vuotta nuorempi”.

Ikäraja nostettiin 18 vuoteen 1.3.1995. Samalla laista poistettiin sana ”ilmeisesti”, jonka vuoksi vähittäismyyjän on vaadittava nuorilta ostajilta henkilöllisyystodistus.

IV LAINVALMISTELU

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä 101/2008 on useita hyviä parannuksia:

- tupakkatuotteiden myynti säädetään luvanvaraiseksi
- lasten rasiat eli alle 20 savukkeen rasiat kielletään
- rangaistussäännöksistä poistetaan nykyiset syyteoikeuden rajoitukset niin, että syyte alaikäiselle myymisestä voidaan nostaa aivan kuin muistakin rikoksista.

V ALAIKÄISILLE MYYNNIN RANGAISTAVUUS

A. Tupakkalain nykyinen rangaistussäännös

Tupakkalain 10 §:ää on vuodesta 1977 saakka tehostettu pikku rangaistuksella. Tupakkalain 31.4 §:ssä säädetään:

”Joka elinkeinotoiminnassa toistuvasti vastoin kunnan antamaa kieltoa rikkoo 10 §:n säännöksiä, on tuomittava tupakan myyntirikkomuksesta sakkoon.”

Tupakkalain 31.4 § on ollut ja on yhäkin käytännössä kuollut lainsäädännös. Savukkeiden kauppaaminen lapsille on de facto rangaistuksista vapaata. Vuonna 2006 on kahdelle eri vähittäiskauppiaille tuomittu sakkoa lapsille myymisestä: siinä koko vuosien 1977 – 2008 rangaistushistoria.

B. Hallituksen esitys 101/2008

Hallituksen esityksessä ehdotetaan syyteoikeuden normalisoimista. Muuten sääntely pysyisi yhtä lievänä kuin ennenkin. Hallituksen esityksen 31 c §:ssä ehdotetaan seuraavaa:

- joka myy tupakkatuotteen kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle tai myy tupakkatuotteita ilman vähittäismyyntilupaa
- on tuomittava tupakan myyntirikkomuksesta sakkoon.

Kyseessä olisi siis yhä pelkkä ”rikkomus” eikä rikos, rangaistussäännös sisältyisi tupakkalakiin eikä rikoslakiin, enimmäisrangaistus olisi vain sakkoa.

VI VERTAILU ERÄISIIN MUIHIN RANGAISTUSSÄÄNNÖKSIIN

A. Alkoholi

Alkoholia koskevat säännökset ovat pääosaltaan vuoden 1994 alkoholilaissa. Rangaistussäännökset ovat kuitenkin vuoden 1968 alkoholilaissa, jonka 9 luku jätettiin voimaan vuoden 1994 lakia säädettäessä.

Vuoden 1968 alkoholilain 85.1 §:n mukaan rangaistus luvattomasta alkoholin myymisestä tai välittämisestä on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Jos teko on vähäinen, tekijä on tuomittava alkoholin välittämismuruksesta sakkoon (85.3 §).

Alkoholin välittämisestä alaikäisille säädetään erikseen lain 85.5 §:ssä. Jos joku välittää alkoholia ilman palkkiota alle 20-vuotiaalle tai mietoa alkoholia alle 16-vuotiaalle, hänet on tuomittava alkoholin välittämisestä ilman palkkiota sakkoon.

Törkeästä tekemuodosta on säännös lain 87 §:ssä. Mikäli 85 §:ssä mainittua menettelyä harjoitetaan ammattimaisesti tai tavanomaisesti, rangaistuksena on vankeutta vähintään 6 kuukautta. Kun vankeuden enimmäismäärää ei ole säädetty, se on rikoslain yleissäännöksen mukaan 12 vuotta.

B. Huumausaineet

Huumausainerikoksia koskevat rangaistussäännökset eivät ole huumausainelaisissa vaan rikoslaisissa. RL 50:1:n mukaan se, joka myy tai välittää huumausaineita, on tuomittava huumausainerikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Jos huumausaineita levitetään alaikäisille, rikosentekijä on RL 50:2:n mukaan tuomittava törkeästä huumausainerikoksesta vankeuteen 1 – 10 vuodeksi.

C. Dopingaineet

Vastaava sääntely dopingrikoksista RL 44 luvussa on seuraava:

- tavallinen dopingrikos, RL 44:6: sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta
- törkeä dopingrikos (esimerkiksi dopingaineen levittäminen alaikäisille), RL 44:7: vankeutta 4 kuukaudesta 4 vuoteen.

D. Terveyden vaarantaminen

Terveyden vaarantamisesta säädetään rikoslain 34 luvussa. RL 34:4: myrkyllisen elintarvikkeen levittäminen tai muu yleinen terveyden vaarantaminen: vankeutta 4 kuukaudesta 4 vuoteen.

RL 34:4: törkeä terveyden vaarantaminen: vankeutta vähintään 2 ja enintään 10 vuotta.

E. Omaisuusrikokset

Omaisuusrikoksia ovat muun muassa varkaus, kavallus ja petos. Varastamisesta säädetään rikoslain 28 luvussa:

- RL 28:3, näpistys: sakko

- RL 28:1, varkaus: sakko tai vankeutta enintään 1 vuosi 6 kuukautta
- RL 28:2, törkeä varkaus: vankeutta 4 kuukaudesta 4 vuoteen.

VII EHDOTUS RANGAISTUSSÄÄNNÖKSIKSI

Savukkeet tappavat Suomessa vuosittain yli 5.000 ihmistä ja vammauttavat vielä useampia. Ne, jotka kuolevat tupakkatauteihin, ovat miltei poikkeuksetta (95 – 98 %) aloittaneet polttamisen alaikäisinä. Nämä ihmiset menettävät elämästään keskimäärin 22 vuotta. Savuke tappaa hitaasti, mutta alkaa heti vahingoittaa käyttäjänsä: lapset, jotka polttavat esimerkiksi ikävuosina 14 – 17, saavat elimistöönsä korjaamattomia vaurioita.

Lainsäätäjä tavallaan on tiennyt nämä seikat jo 1950-luvulla, mutta tupakan myyntiä lapsille säännellään silti pelkkänä hallinnollisena rikkomuksena eikä rikoslain mukaisena rikoksena. Enimmäisrangaistus on sakko samalla tavoin kuin väärästä pysäköinnistä.

Tupakkatuotteiden alaikäisille myynti tulisi säätää rangaistavaksi

- rikoksena eikä rikkomuksena
- sääntely olisi siirrettävä tupakkalaista rikoslakiin
- rangaistusasteikko olisi laadittava kolmiportaiseksi: 1. lievä myyntirikos; 2. myyntirikos; 3. törkeä myyntirikos.
- rangaistusmäärät olisi suhteutettava normaaliin sääntelyyn, esimerkiksi: 1. sakko; 2. sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta; 3. vankeutta neljä kuukautta – neljä vuotta.

Myyntirikosta pidettäisiin törkeänä erityisesti silloin,

- kun ostaja on huomattavan nuori (esimerkiksi 14-vuotias),
- alaikäisille myymistä jatketaan myyntiluvan menettämisen jälkeen tai
- myyminen on ammattimaista ja tavanomaista.

